

G. FURULYÁS KATALIN

*A falunap mint ünnep*¹

Szubjektív bevezetés

„Az ünnep az áldozat napja. A közösség kezdete, mikor az emberben felébred a tudat: nem vagyok egyedül, és minden ember sorsával elszámolni tartozom.”
(Hamvas Béla: Láthatatlan történet)

„Kezdetben az istenek bitorolták az ünnepeket. Istenek, emberi vágyakból, tudati árnyakból szöve. Maszkok mögé vont arcukat nem ismerték az emberek, akik minden ünnepben távoli, titkos üzeneteket vártak, szemkápráztató csodákat. Nem tudtak mást, csak azt, hogy az istenekkel nem árt jóban lenni.”
(Zelnik József: Vissza az ünnephez)

A Körhinta című film nyitójelenetében mindenfajta csepűrágók transzparenst visznek.
Rajta a felirat: Le a burzsoá formalizmussal! Szocialista-realista esztrádcirkusz!
Mindennap két előadás du 4 és 7 óraker.
Töröcsik Mari csillogó szemmel betűzi a feliratot: Eszt-rád...
„Édesapám, mi az az esztrád?”
Az öreg is elnézi, szemét hunyorítva:
„A jó fene tudja...Valami újfajta ápisz ez, vagy barnevál? Valaki megent kitanált valamit...”
(Fábri Zoltán: Körhinta)

Szubjektív bevezetés

Egy nagyközség helyi önkormányzatának tagjaként – úgy érzem – hat évi képviselősködés és húsz évi „gyüttmentség” után számos ismeretet szerzem és szerzek folyamatosan „falum” életéről, a község-közösség művelődési viszonyairól, lakóinak életmódjáról, az egyének, közösségek,

¹A közreadott Szubjektív bevezető, a jövő évben megjelenő zárótanulmány szubjektív bevezetője.

csoporthoz kapcsolódó kapcsolatrendszeréről és e kapcsolatokat befolyásoló, alakító tényezőkről. Azt is gondolom, és ez kutatási témám szempontjából talán még fontosabb, hogy sokszor nyerhettem betekintést a helyi hatalom működésébe, megismerve a helyi hatalomban szereplők cselekvési stratégiáit, a konfliktusok és „kiegyezések”, a formális és informális megegyezések, szövetségek stb. mélyebb, legtöbbször rejtett (nem tudatosult) indítékait és okait, a hatalmi szerkezetekben szereplők technikáit és taktikáit, továbbá a községben politikai-kulturális-gazdasági befolyással rendelkező egyének, csoportok érzékeny egyensúlyát, a csoportmozgások dinamikáját. Ezek az ismeretek sokat segítettek abban, hogy a falunapok (mint ünnepek) ne csak a témához közvetlenül kapcsolódó mozzanataira figyeljek, hanem azokra a rejtett szándékokra is, amelyek sokszor a benne szereplők számára sem mindig tudatosulnak, amelyek a falunapot, a falunapokat fontos eseménnyé teszik nemcsak a helyi társadalom, hanem a helyi hatalom meghatározó elitje (orvos, állatorvos, építőmérnök, beszállító vállalkozók, az önkormányzat tagjai stb.) számára is. Ezeket a „nem ünnepi”, hanem nagyon is mindennapi, alig formalizálható ismereteket, tapasztalatokat is igyekeztem felhasználni a kutatásomban. Korábban a „helyben” szerzett tapasztalataimat mindig egyedinek gondoltam, specifikusnak, a helység adottságának, a helyzetekben szereplő egyének sajátos viselkedésének. Azt feltételeztem, mindezek más-
hol nyilván máshogy mennek végbe, nem is akartam összekeverni a „tudományos megismerést” a szubjektív benyomásaimmal. Amint több te-
repen lehettem², sokszor döbbsentem meg, milyen sok hasonlóság van a működésekben, hogyan válhat a szubjektív benyomás egy általános modellelemévé. Hangsúlyozni szeretném, hogy nem az egyik tapasztalatnak a másikkal való fölcserélhetőségéről van szó, hanem sokkal áttételesebb dolgokról, a két tapasztalatból megkonstruálható modellek hasonlóságáról, egymásnak való megfeleléséről.

Kutatásomnak azonban nem a falu társadalmától elkülönítve is tárgyalható helyi hatalom bemutatása volt a célja, hanem ennél több, és természetesen kevesebb is. A falunapot olyan eseménynek fogtam föl, amely alig túri az inkognitót, a rejtőzködést. A falunap produkció, színház, benne szerzőkkel, szereplőkkel, rendezővel, karmesterrel. Nem mo-

²Az ünneplési szokások változása, a falunapok című vizsgálat- több szakaszban- 2004-2008. között a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus támogatásával folyt a Kutatási Igazgatóságon, illetve a Kutatási és Fejlesztési Programok Főosztályán.

dern, individuumok alkotta előadás, hanem leginkább a középkori misztériumjátékokra hasonlító, és alig módosítható – vagy meglehetősen erős szabályok betartásával módosítható – forgatókönyv szerint lezajló össznépi alkotás.

Minden szereplőt ismerünk, de csak a falu munkamegosztásából eredő funkciója szerint (kivéve természetesen a barátokat, közeli ismerőseket). A falunapon azonban sokszor módosul vagy megváltozik a szerep: a falu polgármesterét például nem hivatali funkciójában látjuk, hanem mint a falunap fő ceremónia-mesterét, vagy elegánsabban fogalmazva: karmesterét. Talán nehezebb ennek az „elvárásnak” megfelelni, mint megnyitni, levezetni, bezárni a képviselő-testületi ülést.

A falunap ugyanis közösségi rítus, közösségi „műalkotás”, és ezért a folklór alkotásoknál alkalmazott strukturális elemzés tárgya lehet. Egy közvetlenül nem ismert, láthatatlan, de szigorú minta szerint „dolgozó” kollektíva írja, pontosabban a falunap megrendezésével újraírja, formálja, alakítja, csiszolgatja. Egy népdalnak vannak, lehetnek variánsai tájegységek vagy előadók szerint, de ameddig az a dal ugyanaz a dal, addig minden „előadó” számára az „íratlan” szabályok betartása kötelező. Minden előadó variál egy picit az „elbeszélésben”, valami olyasmit hoz létre, aminek csak többé-kevésbé van tudatában, aminek a szabályait tételesen nem ismeri, csak az „alkalmazásban” ösztönösen újraterelemi. Variábilis, de mégis „kötött” szabályok szerint lezajló előadásról van szó. A falunap eseményei a helyi eltérések ellenére is szabályozott rend és előírt „koreográfia” szerint zajlanak.

A falunap „sűrű nap”. Lenyomata sok más napnak. Úgy tűnik, mintha az év minden napjának egy-egy kis kiválasztott eleméből állna össze egyetlen egészé. Komoly és játékos, hivataloskodó és bratyizó, evős-ivós, ha nem is kilókat, de dekákat felszedető, és ugyanakkor elengedhetetlen kelléke a sport, a fitnessz, a testben-szellemben egészséges életmód propagálása.

A közösségnek szinte csak néhány óra áll rendelkezésére, hogy nagyon felszabadult lehessen, viselkedhessen nagyon kötetlenül, ugyanakkor minden formát és kötöttséget tiszteletben tartva közelállást, összetartozást és távolságtartást szimbolikusan és kézzel foghatóan is megformálhasson a településen belül és a település egészére vonatkozóan. Miközben az ünnep minden perce a közösség erejének, együvértartozásának kifejezésére szolgál, ugyanakkor szolgálai módon másolja az egyének, csoportok hétköznapi hierarchikus elhelyezkedését. Elkülöníti az ünnep a

községek belső világát a külvilágtól, egészséges, életképes teljességet mutatva, ugyanakkor az ünnepi figyelmet kihasználva a település nagy igyekezettel köti magát a nagyobb egységekhez, a környező települések erőteréhez, a kistérséghez, a megyéhez, az országos hatalom szintjéhez.

A falunap – mint az elmúlt két évtizedben jelessé vált ünnep – gyorsan elterjedt és szinte általánossá, sok faluban, kisközségben gyakorlatilag nélkülözhetetlen eseménnyé vált. Hogy miért? Egyszerűen fogalmazva azért, mert a falu (szinte) minden rétegét mozgósította: a falu vállalkozóit, a falu közintézményeiben dolgozókat (iskola, egészségügy stb.), a szolgáltatásban dolgozókat, a piacozókat, a porták előtt ácsorgó, pletykálkodó szépkorúakat stb. A falunap tehát nem egy a nagyrendezvények sorában, hanem önálló „műfaj”. Olyan „műfaj”, amely átvette az évenként megrendezett búcsú számos elemét (tömegszórakoztatás, az elszármazottak hazalátogatása, vallási elemek stb.), de ugyanakkor több is és természetesen kevesebb is annál. „Feltöltődött” indirekt, olykor szórakoztató politikai mozzanatokkal: polgármesterek bogrács-főző versenye, futballmérkőzése, adott esetben nem csupán spontán, hanem programba vett eszmecsere a környező, például azonos tájegységbe, gazdasági, turisztikai kapcsolatban álló falvak polgármesterei között, „stratégiai” megbeszélések a kooperációval, közös pályázatokkal kapcsolatban. Ha nem is a falunapon döntenek, de itt informálisan megbeszélnek az alapelveket, a lehetséges megoldásokat, a későbbi cselekvési stratégiákat. Tanácsokat kérnek, kapnak és adnak.

A falunap több lett, mint egy búcsú, kevésbé kötött forgatókönyv szerinti lefolyású, bár bizonyos, szinte minden falunapban előforduló rendezvénykellékek egyre inkább megszilárdulnak.

Több tucat falunap programját áttanulmányozva mondjuk, hogy a falunap egy olyan közösség napja lehet, amely bár társadalmilag rétegzett (vagyoni, műveltségi, társadalmi pozícióbeli stb. szempontból), de számos érdek, érzelmi vonatkozás stb. mégis összekapcsolja egymással a falu lakosait. A kutatás mai állapotában talán megfogalmazható, hogy a falunap az egyik legjobb, legalkalmasabb „nagyrendezvény” ahhoz, amelyben különböző szociális, műveltségbeli és etnikulturális csoportok egyaránt megtalálják szórakozásukat, viszonylag konfliktusmentesen együttműködhetnek. Ezt az utolsó mondatot szeretném nyomatékkal megismételni vagy aláhúzni, anélkül hogy a képet idealizálni szeretném.

Ha a falunapot mint „műfaj” szemléljük a történetileg különböző korszakokban megjelenő tipikus ünnepek sorában, akkor – prózaian meg-

fogalmazva – mintha a falunap az egyik legadekvátabb ünnepe lenne a rendszerváltás utáni új (formálódó, ellentmondásoktól, feszültségektől sem mentes) Magyarország „vidéki” lakosságának. (Függetlenül attól, hogy a kifejtő részben láthatjuk, több történeti előképe volt a falunapoknak.)

A falunapok keletkezésének, gyors elterjedésének háttérében nyilvánvalóan szerepet játszott az önkormányzati törvény, amely nagyfokú politikai és gazdasági-gazdálkodási önállóságot adott a falvaknak és községeknek, a vezetésüket „mini parlamentekre” bízta.

A mini hatalmaknak is szükségük van legitimációra, s az új hatalmak nyújtotta új ünnepi alkalmak közösség általi elfogadása, látogatása alkalmas erre. Talán nem véletlen, hogy az ünnep kellékei a búcsúi elemeken kívül leginkább az „alkotmánynap, augusztus 20-i” eszköztárra emlékeztetnek. A szocializmusbeli államhatalom erejét bemutató alkotmánynap számos eleme „csorgott le” a helyi hatalom és a település erejének megmutatására.

A falunap (majdnem) részvételi kényszer nélküli rendezvény, egyrészt „kiterjesztett” családi ünnepnek, másrészt „megszelídített” politikai ünnepnek tekinthető, amely által (akár) megteremtődik a partikuláris és a közösségi érdekek összhangja vagy valódi, olykor kvázi egybeesése.

A falunapról mint műfajról mégis elmondható, hogy a magyarországi viszonyokra általában jellemző látszatdemokrácia-megnyilvánulások ellenére is jelentős közösségi eseménnyé vált. A legitimációs szerepet azonban „alulról” is megfogalmazhatjuk, a falu lakossága szempontjából, egy napra bizonyára emberszámba veszik, keresik a kedvét, szerepelhet, még nyertes, sőt hős is lehet, de lehet, hogy csak jól érzi magát. „Valaki megent kitanált valamit.”